R. D. Archiepiscopus [Marcus Antonius de Dominis]

Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata [cum responsionibus auctoris Fausti Verantii] (1616)

Edidit / Priredio IVICA MARTINOVIĆ
Dubrovnik

UDK 1 Vrančić, F.
1 De Dominis, M. A.
16(497.5)"16"
Transkripcija
Primljeno: 20. 9. 2016.
Prihvaćeno: 28. 10. 2016.

De Dominisova ocjena Vrančićeve Logike *(1608) – poticaj za Vrančićevu* Novu logiku *(1616)*

Spis »Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata« ključna je spona između dviju ‘malih logika’ Fausta Vrančića: između Vrančićeva filozofskoga prvijenca *Logica* (1608) i njegova posljednjega djela *Logica nova* (1616). On nudi dijalog između Marka Antuna de Dominisa i Fausta Vrančića nad tekstom *Logike* (1608) i istodobno otvara put prema tekstu *Nove logike* (1616), s kojom je i tiskan.

Koliko se danas zna, sačuvala su se samo tri primjerka Vrančićeve *Nove logike*: jedan u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku koji je, prema rukopisnom *ex libris*, do 1773. godine pripadao knjižnici isusovačkoga učilišta Collegium Ragusinum u Dubrovniku, sa signaturom CR 20.836; drugi u rimskoj knjižnici Biblioteca Universitaria Alessandrina sa signaturom *Miscellanea XIII b 4 3*; treći u Bibliothèque nationale de France u Parizu, kako je priopćio Jurić,[1] sa signaturom 31556770. Pri transkrip-

[1] Šime Jurić, »Nepoznata izdanja ‘Logike[’] i [‘]Etike’ Fausta Vrančića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 4 (1978), pp. 289–294, na p. 291: »Nacionalna biblioteka u Parizu ima jedan primjerak.«

ciji ‘dijaloga’ između de Dominisa i Fausta Vrančića služio sam se primjercima iz dubrovačke i rimske knjižnice.[2] Postojanje dubrovačkoga primjerka zabilježeno je već u Jurićevoj bibliografiji hrvatskoga neolatinizma,[3] a dosad ga je istraživao samo Srećko Kovač u 1980-im.[4] Iako *Logica nova* (1616) Fausta Vrančića nije tako rijetka kao njegova *Logica* (1608), od koje nam je poznat samo jedan jedini primjerak, i ona pripada u *rarissima*.

I *Logica nova* tiskana je bez crkvenoga dopuštenja! Tako je Vrančić izbjegao da mu mletački ured za cenzuru postavi neugodno pitanje tko je »preuzvišeni gospodin nadbiskup« (*Reverendissimus Dominus Archiepiscopus*) koji je uputio prigovore njegovoj *Logici* (1608).

Pri transkripciji spisa »Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata« primijenjena su »Načela izdanja« objavljena uz moju transkripciju Vrančićeve *Logike* (1608).[5]

Bilješke uz ovu transkripciju sadržavaju:

1. dokumentaciju o uputnicama na tekst Vrančićeve *Logike* (1608), koje se nalaze bilo u de Dominisovim prigovorima bilo u Vrančićevim odgovorima;
2. dokumentaciju o učincima de Dominisovih prigovora na tekst Vrančićeve *Nove logike* (1616).

Ključne riječi: Faust Vrančić / Faustus Verantius, Marko Antun de Dominis / Marcus Antonius de Dominis, Francisco Suárez, Platon, Aristotel; logika

---

[2] Zahvaljujem Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku i njezinoj ravnateljici dr. Vesni Čučić što sam višekratno mogao istraživati dubrovački primjerak *Nove logike*.

Zahvaljujem knjižnici Biblioteca Universitaria Alessandrina iz Rima i gospođici Marti Kovač s Odjela međuknjižnične posudbe u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu što sam ubrzo po zahtjevu dobio digitalnu snimku Vrančićeve *Nove logike*.

Napose zahvaljujem ravnateljici Alessandrine dr. Danieli Fugaro na dopuštenju s nadnevkom 20. siječnja 2017. da odabrane stranice Vrančićevih djela, *Logike* (1608) i *Nove logike* (1616), objavim kao likovne priloge uz ovu transkripciju.

[3] Šime Jurić, *Croatiae scriptores Latini recentioris aetatis* (Zagrabiae: Institutum historicum Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1971), p. 9, n. 46.

[4] Srećko Kovač, »Logika Fausta Vrančića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 10 (1984), pp. 39–48; Srećko Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 14 (1988), pp. 17–33.

[5] Vidi: Faust Vrančić / Yustus Verax Sicenus, *Logica suis ipsius instrumentis formata* (1608), edidit / priredio Ivica Martinović, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 42 (2016), pp. 185–249, na pp. 197–202.

R. D. Archiepiscopus [Marcus Antonius de Dominis]

|[47] Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata[1] [cum responsionibus Fausti Verantii] (1616)

[1] Ovi prigovori »protiv logike biskupa čanadskoga zapaženi od prijatelja prijateljski« (sl. 1) pridodani su tekstu *Nove logike* (1616), a odnose se, kako će ove bilješke iscrpno dokumentirati, na tekst *Logike* (1608). Usp. bilješke 3, 7, 12, 22, 24, 69–74.

Prigovorima su pridodani i odgovori autora, koji je prigovore i odgovore strukturirao u 26 članaka (*Articuli* I.–XXVI.). Odgovori dakako potječu od Fausta Vrančića, koji je do smrti bio naslovni biskup čanadski, a prigovore je uputio »nadbiskup«, a to je gotovo sigurno bio Marko Antun de Dominis, nadbiskup splitski.

Tvrdnju da je de Dominis autor prigovorā prvi je izložio i obrazložio Srećko Kovač. Usp. Srećko Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 14 (1988), pp. 17–33, na pp. 18–19, sa zaključkom na p. 19: »Na osnovi navedenog s velikom dozom sigurnosti možemo (dok se ne dokaže suprotno) prihvatiti da *Censura* iz 2. izd. Vrančićeve 'Logike' potječe od Dominisa«; Srećko Kovač, »Faust Vrančić und der Aristotelismus in der Logik«, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 2 (1993), pp. 229–252, na pp. 231–233, s istim zaključkom na p. 233.

Nadalje u bilješkama: Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici« (1988).

Vidi i stajališta kasnijih istraživača: Žarko Dadić, »Faust Vrančić: Život i prirodoznanstveni rad«, nepaginirani pogovor u pretisku: Faustus Verantius Sicenus, *Machinae novae* (Zagreb: Novi liber; Šibenik: Knjižnica »Juraj Šižgorić«, 1993), p. [3]; Žarko Dadić, *Hrvati i egzaktne znanosti u osvitu novovjekovlja* (Zagreb: Naprijed, 1994), u poglavlju »Tehničke koncepcije Fausta Vrančića«, pp. 124–134, na p. 128; Ivica Martinović, »Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća«, u: Pavo Barišić (ur.), *Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2000), pp. 111–112; Ivica Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* (Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2011), u poglavlju »Marko Antun de Dominis«, pp. 106–112, na pp. 110–111. Unatoč različitim stilizacijama, među suvremenim istraživačima Vrančićeve *Logike* vlada suglasje oko autorstva prigovorā upućenih Vrančićevoj *Logici* (1608).

Articulus I.

R. D. Archiepiscopus

Non placet titulus seu inscriptio,[2] quia logica tradit quaedam instrumenta seu instrumentum ad alias scientias tute consequendas, sed ipsa non habet propria instrumenta, quibus ipsa formetur. Nam definitio, divisio, argumentatio sunt instrumenta recte tradendi scientias (pag. 5)[3], non sunt autem instrumenta, quibus ipsamet logica formetur, sic enim darentur instrumenta instrumentorum, cum processu in infinitum. Et quis dicet logicam formari definitive et divisive et argumentative? Docet quidem bene formare in omni materia et scientia definitiones, divisiones et argumentationes, sed ipsa iis instrumentis non formatur.

Episcopus

Qui vult bene docere, necesse est utatur definitione, divisione et argumentatione. Quid mirum igitur si docentes logicam iis instrumentis utimur, uti videre est? Qua enim alia ratione vel quibus aliis instrumentis id facere possumus?

---

[2] Puni naslov *Logike*: *Logica suis ipsius instrumentis formata* a Yusto Verace Siceno (Venetiis: Apud Ioannem de Albertis, 1608). Nadalje u bilješkama: [Verantius], *Logica* (1608).

Puni naslov *Nove logike* (sl. 2): Faustus Verancius, *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita* a Fausto Verancio episcopo Chanadii (Venetiis: Apud Ambrosium et Bartholomaeum Dei, 1616). Nadalje u bilješkama: Verantius, *Logica nova* (1616).

[3] To izravno slijedi iz Vrančićeve definicije logike.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), u uvodu »De logica«, p. 7: »Logica seu dialectica est ars docendi scientias, vel: est modus cum ratione loquendi.«

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), u uvodu »De logica«, p. 5: »Logica seu dialectica est ars discendi et docendi scientias, vel: est modus orationem ratione digerendi.«

Vidi Srećko Kovač, »Logika Fausta Vrančića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 10 (1984), pp. 39–48, na p. 39, gdje je upozoreno da se definicija logike u *Novoj logici* (*ars discendi et docendi scientias*) razlikuje od definicije logike u *Logici*, očito pod utjecajem de Dominisova prigovora.

Usp. također Vrančićevu podjelu logike po oruđima u tom istom uvodu, podjelu koja u *Novoj logici* nije pretrpjela nikakvu promjenu. [Verantius], *Logica* (1608), p. 8; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 5:

»Partes logicae sunt tres: prima agit de formanda definitione, secunda de divisione, tertia de argumentatione, ratiocinatione seu confirmatione.

Haec sunt tria illa instrumenta, quibus omne genus disserendi seu omnis ratio docendi continetur.«

Uputnica na p. 5 odnosi se dakle na *Novu logiku* i očito ju je pridodao Vrančić dok je ona bila u tisku. To je jedino mjesto u de Dominisovim prigovorima s uputnicom na izdanje Vrančićeve *Nove logike*.

Neque est inconveniens si faber ferrarius,[4] volens facere maleum seu incudem, alio ad id maleo atque alia incude utatur, idque in infinitum.

|[48] Articulus II.

Archiepiscopus

Non placet quod I consonans scribatur per Y.[5] Est enim contra perpetuum usum linguae Latinae, et hoc est *plus sapere quam oportet sapere*.[6]

Episcopus

Non est mihi negotium hic cum lingua Latina, sed cum characteribus Latinis. Et verum est quod hactenus fere omnes uno et eodem charactere designabant I et V vocales et consonantes. Attamen hunc errorem, praeter alios,

---

[4] Vrančić poseže za primjerom kovača iz uvoda svoje *Logike*.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), pp. 7–8; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 5: »Sicuti eadem est securis, quam faber ferrarius fecit, et ea, qua faber lignarius dolat; idem equus quem domi alui et is quo in bello utor.«

[5] Pri zapisivanju latinskih riječi u prvom stupcu svoga peterojezičnoga rječnika Vrančić se nije služio grafemom *y* da bi zabilježio konsonantsko *i*. Cf. Verantius, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum* (Venetiis: Apud Nicolaum Morettum, 1595), pp. 45–52, gdje su zabilježene riječi koje započinju s *i* od *iacere* do *iuxta*.

Naprotiv, Šibenčanin je u *Logici* grafemom *y* sustavno zapisivao konsonantsko *i*, što i jest predmet de Dominisova prigovora. Usp. [Verantius], *Logica* (1608), od *subyecto* na p. 7 do *conyungi* na f. 32r.

Jednako je Vrančić postupio dok je odgovarao na de Dominisove prigovore u dodatku »Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata«, pp. 47–59, gdje se susreću ovako zapisani leksemi: *yam* (p. 48, 52, 54, 56, 56, 58), *yus* (p. 48), *eyusdem* (p. 49), *yuditium* (p. 50), *eyus* (p. 52, 54, 54, 59), *huyusmodi* (p. 52), *yudico* (p. 52), *subyectum* (p. 54, 58), *subyecto* (p. 54, 56), *cuyus* (p. 54, 57, 58), *obyectio* (p. 54), *subyicitur* (p. 55), *yuristae* (p. 55), *yubet* (p. 58), *yucundum* (p. 59), *yuniores* (p. 59), *mayora* (p. 59), *huyus* (p. 59).

Vrančić je konsonantsko *i* zapisivao grafemom *y* i nakon de Dominisovih primjedaba, tj. u izdanju svoje *Nove logike* (1616), primjerice u poglavlju »De enuntiationibus«, pp. 9–13: *subyecta*, *yumenta*, *subyectum* (šest puta), *subyecto* (triput), *cuyus* (dvaput), *alicuyus*, *eyusdem* (dvaput), *yuvenci*, *huyusmodi*, *yudicio*.

[6] Prema Vulgati, Rim 12,3: »non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem«. U doslovnom prijevodu iz Vulgate: »ne znajte više nego što treba znati, nego znajte dok je razborito.« U interpretativnom prijevodu s grčkoga izvornika: »ne precjenjujte se više no što se treba cijeniti, nego cijenite se razumno, kako je već Bog odmjerio mjeru vjere.«, prema izdanju: *Novi zavjet* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2012).

Biblijski navod u Vrančićevu odgovoru kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

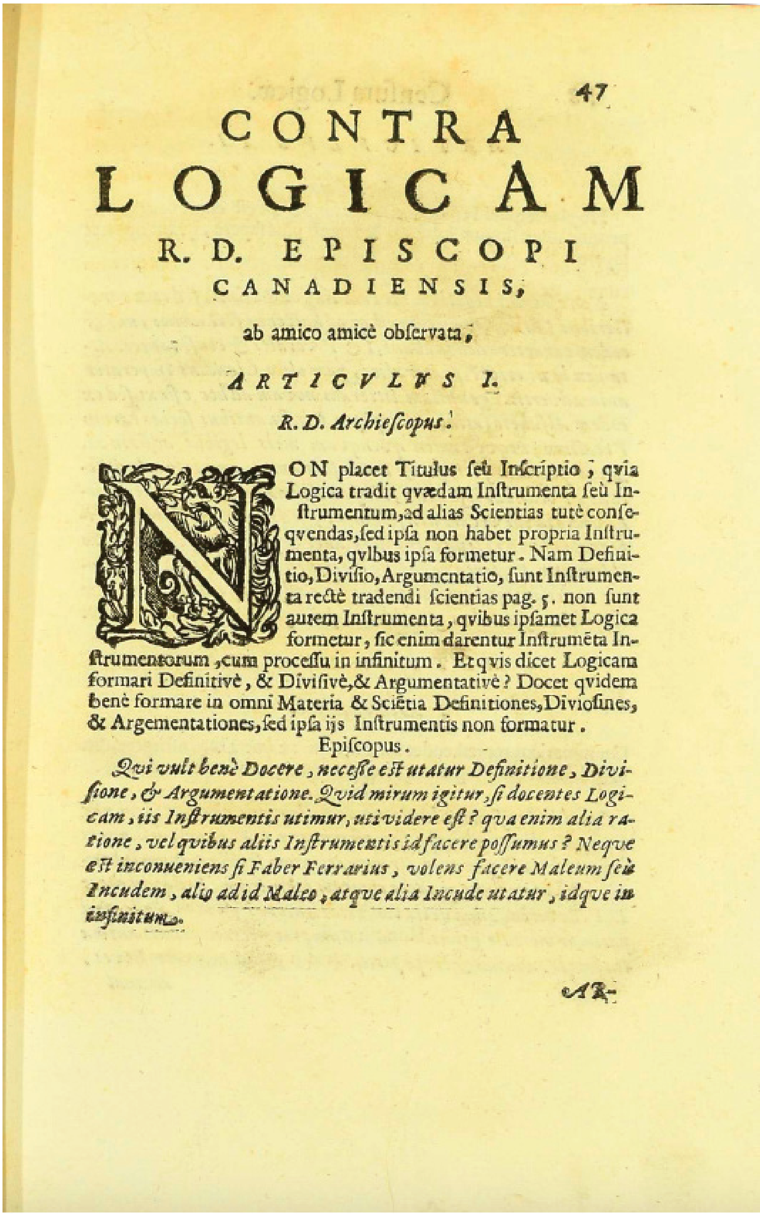

47

CONTRA
LOGICAM
R. D. EPISCOPI
CANADIENSIS,
ab amico amicè obſervata;

ARTICVLVS I.

R. D. Archieſcopus.

NON placet Titulus ſeù Inſcriptio; qvia Logica tradit qvædam Inſtrumenta ſeù Inſtrumentum, ad alias Scientias tutè conſeqvendas, ſed ipſa non habet propria Inſtrumenta, qvibus ipſa formetur. Nam Definitio, Diviſio, Argumentatio, ſunt Inſtrumenta rectè tradendi ſcientias pag. 5. non ſunt autem Inſtrumenta, qvibus ipſamet Logica formetur, ſic enim darentur Inſtrumēta Inſtrumentorum, cum proceſſu in infinitum. Et qvis dicet Logicam formari Definitivè, & Diviſivè, & Argumentativè? Docet qvidem benè formare in omni Materia & Sciētia Definitiones, Diviosſnes, & Argementationes, ſed ipſa ijs Inſtrumentis non formatur.

Epiſcopus.

Qvi vult benè Docere, neceſſe eſt utatur Definitione, Diviſione, & Argumentatione. Qvid mirum igitur, ſi docentes Logicam, iis Inſtrumentis utimur, uti videre eſt? qva enim alia ratione, vel qvibus aliis Inſtrumentis id facere poſſumus? Neqve eſt inconueniens ſi Faber Ferrarius, volens facere Maleum ſeù Incudem, alio ad id Maleo, atqve alia Incude utatur, idqve in infinitum.

A 2

Slika 1. Naslovnica dodatka s de Dominisovim prigovorima i Vrančićevim odgovorima. »Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis ab amico amice observata«, u: Faustus Verancius, *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita* (Venetiis: Apud Ambrosium et Bartholomaeum Dei, 1616), p. 47. S dopuštenjem rimske knjižnice Alessandrine.

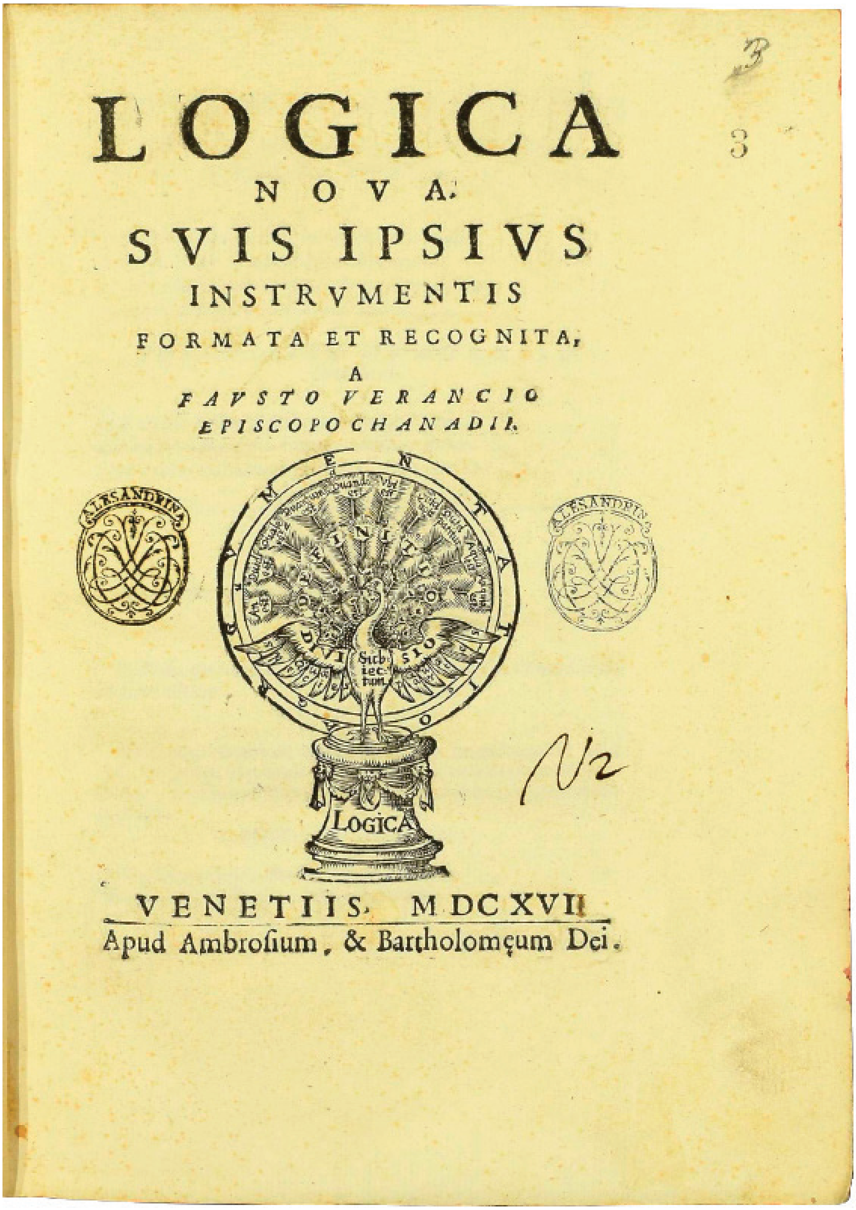

LOGICA
NOVA.
SVIS IPSIVS
INSTRVMENTIS
FORMATA ET RECOGNITA,
A
FAVSTO VERANCIO
EPISCOPO CHANADII.

VENETIIS. MDCXVII
Apud Ambroſium, & Bartholomęum Dei.

Slika 2. Naslovnica Vrančićeve *Nove logike*. Faustus Verancius, *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita* (Venetiis: Apud Ambrosium et Bartholomaeum Dei, 1616). S dopuštenjem rimske knjižnice Alessandrine.

iam olim Claudius Imperator animadvertit. Ego nullam litteram novam ad hoc efinxi, sed ex eodem alphabeto Latino accepi pro consonantibus socias earum vocalium neque tamen quenquam meis legibus astrinxi. Quod plagium feci, si I et V consonantes, quae toto coelo differunt a vocalibus ipso sono, aliqua forma distinxi? Hac ratione video in ius vocari non solum me, sed multos auctores et typographos nostri temporis, Germanos et Gallos, qui hoc idem observant. Praeterea desipuisse dicemus variarum rerum inventores, quos antiqui eam ob rem usque ad sydera extullerunt et consultius esse adhuc glandibus vesci, quam pane frumentaceo.

Articulus III.

Archiepiscopus

Grammaticus reprehendet illud dictum: *contra me insurgere etc. quod* [*etc.*] *deducere satagamus*.[7] Singulare cum plurali non concordat.

Episcopus

Quod in praefatiuncula altera de me loquens nunc singulari nunc vero plurali numero usus sim, non miretur Dominatio Vestra Reverendissima, nimis enim cito male feriatus, grammaticorum ferulae manum subduxi, adeo ut ne nunc quidem errorem cognoscam. Sed quid dicet Dominatio Vestra Reverendissima de iis constructionibus? Senecae: *Quicquid patimur mortale genus*.[8] Horatii: *Cum prorepserunt primis animalia terris, mutum et turpe pecus*.[9] Ovidii: *Quid meruere boves,* |[49] *animal sine fraude*.[10] Eiusdem: *Hunc quoque de Getico, nostri studiose, libellum litore praemissis quattuor adde meis*.[11]

---

[7] Rečenici Vrančićeva predgovora u *Logici* de Dominis prigovara s gramatičkoga gledišta: autor se u navedenoj rečenici pojavljuje i u jednini i u množini.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), u predgovoru »Author ad lectorem«, p. 3:

»Video totas peripateticorum scholas *contra me insurgere*, ridere, indignari, *quod* relicta quadamtenus illa trita via, alio quodam calle, uti mihi videtur, magis plano, luculento et compendioso ad arcem scientiarum contendentes *deducere satagamus*.«

Riječi koje je de Dominis naveo u svom prigovoru kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

U *Novoj logici* pojavljuje se predgovor s posve drugačijim tekstom. Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), »Ad lectorem«, p. 4.

[8] Sen. *Oed*. 983.

[9] Hor. *Serm*. 1.3 99–100.

[10] Ovid. *Met.* 15 120.

[11] Ovid. *Tristia* 5,1 1–2.

Articulus IV.

Archiepiscopus

Quid logicae cum pavone?[12] Verba illa inserta aeque bene distribuerentur cum alio volatili et cum quadrupede. Cur in cauda non nisi decem pennae? Cur in una ala septem pennae, in alia sex? Cur argumentatio, quae est praecipuum et fortasse solum instrumentum scientiarum,[13] extra pavonem ponitur, id est extra logicam, pavo enim logicam ibi repraesentat?

Episcopus

Quaerit Dominatio Vestra Reverendissima *quid logicae cum pavone*, quaeram ego quid logicae cum pugno, cui eam Zeno comparavit? Quadrupedem non accepi pro typo, quia nescivi logicam ei coaptare, sed si tripedem invenissem, accepissem forsitan, tot enim partes habet nostra logica. Aliud volatile non magis ullum placuit, cum pavo sit formosissimus, habet enim caudam gemmatam et oculatam, cui nostra praedicamenta inserui.[14] Et tantum decem pennas in ea, in alis autem sex et septem reliqui, nam tot meo usui sufficiebant,[15] reliquas

[12] De Dominisov prigovor »Što logika ima s paunom?« odnosi se na crtež koji prikazuje logiku kao pauna s raširenim repom. U *Logici* je crtež otisnut samostalno na p. 4 s nadnaslovom »Typus logicae« (sl. 3), a u *Novoj logici* premješten je na naslovnicu (sl. 2), očito na temelju de Dominisova 4. prigovora.

[13] Kako se Vrančić odnosi prema de Dominisovoj tvrdnji da je »argumentacija glavno i možda jedino oruđe znanostī«, usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 11; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 7, u uvodu pod zaglavkom »De partibus logicae«:

»Sunt alii, qui argumentationem, alii qui unam tantum speciem argumentationis, id est syllogismum, ponunt pro subiecto adaequato totius logicae.«

[14] Vidi crtež pauna u: [Verantius], *Logica* (1608), p. 4 (sl. 3); Verantius, *Logica nova* (1616), na naslovnici (sl. 2). Pri vrhu deset pera paunova repa upisani su, idući ukrug slijeva nadesno, sljedeći upiti: An est? Quid est? Quale est? Quantum est? Quando est? Ubi est? Quid agit? Quid patitur? A quo est? Ad quid est?

Ti su upiti isti oni koje je Vrančić uveo kad je definirao deset predikamenata ili dijelova definicije. Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 24, f_1. 25r; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 14.

Vidi također [Verantius], *Logica* (1608), f_1. 26r; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 15, pod naslovom »Exemplum definitionis substantiarum, digestae per haec decem praedicamenta seu quaestiones«:

»*Quaestio* 1. An? 2. Quid? 3. Quales? 4. Quanti? 5. Quando? 6. Ubi? 7. Quid agentes? 8. Quid patientes? 9. A quo? 10. Ad quid – sunt elephantes?«

[15] Šest je pera jednoga paunova krila poslužilo Vrančiću da upiše »Partes«, a sedam pera drugoga da upiše »Species«, tako što je na svakom krilnom peru upisano po jedno slovo. Kao što je Šibenčanin paunovim repom opisao što je *definitio*, tako je njegovim krilima opisao što je *divisio*.

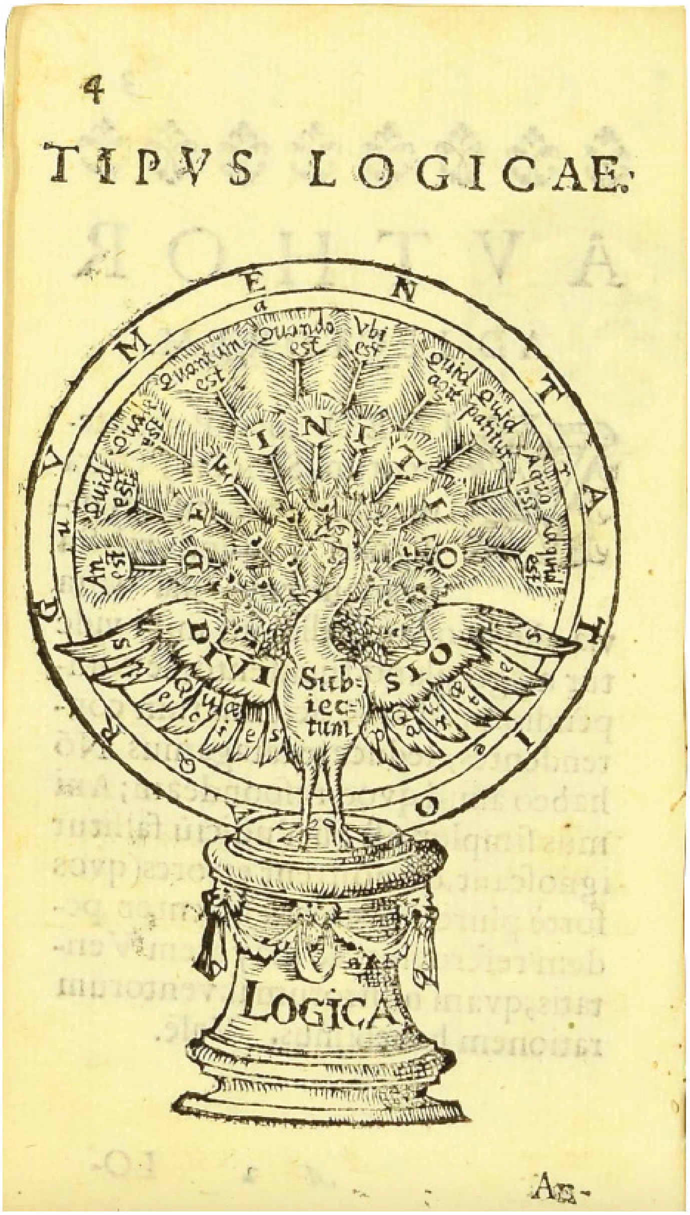

Slika 3. Vrančićev prikaz logike s pomoću pauna. Yustus Verax Sicenus, *Logica suis ipsius instrumentis formata* (Venetiis: Apud Ioannem de Albertis, 1608), p. 4. S dopuštenjem rimske knjižnice Alessandrine.

pennas ac plumas aliis logicis concessi. Deerat membrum cui aptarem argumentationem, ideo limbum circumduxi, qui omnia compingeret.[16] Is licet sit extra pavonem naturalem, pavonis tamen mei artificialis unum membrum est.

At dicat mihi Vestra Dominatio Reverendissima, qualia erant illa quattuor animalia, plena oculis ante et retro, habentia alas senas. Seu illa, quibus erant quattuor facies uni et quattuor pennae uni. Et quales illae quattuor rotae, quarum corpus erat plenum oculis in circuitu earum.

Articulus V.

Archiepiscopus

Si logica occuparetur circa sola verba, quadrarent dicta Platonis[17] ad ipsam contemnendam, sed quorsum afferantur illa dicta non video.

Episcopus

Si logica occuparetur circa sola verba, non reprehenderet |[50] eos Plato, qui *circa* sola *vocabula occupantur, non intendentes in ipsas res*.[18] Neque contemnit logicam, sed eos qui non contemnunt verba prae rebus, hoc est res verbis, et non verba rebus accommodare student; contra hos (quia sunt multi) statim in vestibulo haec spicula dirigere placuit.

---

[16] Ovdje Vrančić priznaje da mu je u prikazu logike s pomoću pauna nedostajao dio ili član paunova tijela koji bi pridružio trećem oruđu *argumentatio*, te je pauna okružio obrubom koji je dodijelio argumentaciji.

[17] Tri je izreke iz Platona ili pripisane Platonu Vrančić odabrao kao *motto* koji je otisnuo i u *Logici* i u *Novoj logici*. Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 6; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 3:

»*Plato*.

Rationes sunt instrumenta philosophorum.

Idem.

Si verba ubi opus est contemneremus, prudentia et eruditione ditiores essemus.

Idem.

Multi circa vocabula occupantur, non intendentes in ipsas res, de quibus loquuntur. Inde postea fit, ut multae inutiles quaestiones et disputationes oriantur, quae intellectum perplexum reddunt.«

U *Novoj logici* Vrančić je u *motto* pridodao i navod iz Horacijeva djela *Ars poetica*.

[18] Vrančić u svom odgovoru opravdava samo treću izreku Platonovu koju je uvrstio u *motto*. Navod iz treće izreke u *mottu* kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 6; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 3.

Articulus VI.

Archiepiscopus

Ars docendi scientias non est definitio logicae,[19] sed methodi, nam methodus est talis ars. Methodus vero non est ipsa logica, sed fortasse unum ex instrumentis.[20]

Praeterea, si logica nihil aliud est nisi *ars docendi scientias*, ea solis magistris inserviet, non autem discipulis.

Episcopus

Si methodus est *unum ex instrumentis* logicae, et est *ars docendi scientias*, ergo non male dixi logicam esse artem docendi.

Et licet definiverim logicam esse *artem docendi scientias*, non solis tamen doctoribus deservit, sed et discipulis.[21] Doctrina enim et disciplina re ipsa eadem sunt, tantum respectu vario differrunt; oppositorum enim eadem ratio est. Nonne et Vos dicitis esse logicam docentem et tamen non ponitis discentem, licet et discipuli ea utantur?

Articulus VII.

Archiepiscopus

Modus cum ratione loquendi[22] non convenit logicae, quia etiam orator cum ratione loquitur et quicunque prudens; soli fatui sine ratione loquuntur.

---

[19] De Dominis prigovora definiciji logike koju je Vrančić uvrstio na početak svoje *Logike*: »ars docendi scientias«. Usp. bilješku 3.

Izričaj iz Vrančićeve definicije logike kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

[20] De Dominis i Vrančić koriste nazivak ‘metoda’ (*methodus*) u potpuno različitim značenjima: de Dominis kao »umijeće poučavanja znanostī« i »možda jedno od oruđa logike«, a Vrančić kao istoznačnicu za diviziju (*divisio*), o čem usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 10, te u poglavlju »De divisionibus«, f_1. 36v. Vidi bilješku 37.

O de Dominisovu pojmu metode u opreci spram Vrančićeva usp. Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici« (1988), u poglavlju »Metoda«, pp. 29–30.

[21] Vrančić ovdje priznaje da logika služi »ne samo učiteljima nego i učenicima«, kako i tvrdi de Dominis. Priznavši time da je de Dominisov prigovor utemeljen, u definiciju logike u *Novoj logici* dodao je »discendi« u izričaj »ars discendi et docendi scientias«.

[22] De Dominis ponovo prigovora Vrančićevoj definiciji logike kako je otisnuta u *Logici*. Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 7; vidi i bilješku 3.

Usp. Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici« (1988), p. 27: »u 1. izdanju stoji da je logika *modus cum ratione loquendi* <…>«.

Episcopus

Logica ars neque pro se ipsa instituta est neque pro fatuis, sed et pro oratoribus et pro aliis scientiarum professoribus ac quibuscunque prudentibus, qui aliquid sensate dicere vel scribere volunt, quorum memoriam et iudicium mirifice adiuvat.[23]

Articulus VIII.

Archiepiscopus

Logica docens et utens male oppugnatur.[24] Non laboramus circa ista vocabula, quae non sunt omnino Latina, sicut neque Latinum est |[51] si dicas: logica *quae docetur*; potius dicendum Latine: *quam docemur*.[25] Docens itaque est illa, in qua traduntur praecepta logica, quomodo verbi gratia sit conficiendus

---

[23] Zbog de Dominisova prigovora u »Articulus VII«, Vrančić je u *Novoj logici* promijenio drugi dio svoje definicije logike: umjesto »modus cum ratione loquendi« stoji »modus orationem ratione digerendi«.

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), p. 5.

[24] De Dominis prigovara Vrančiću da nije uspješno osporio podjelu logike na *logica docens* i *logica utens*.

Usp. odnosno mjesto u [Verantius], *Logica* (1608), pp. 7–8:

»Duas species logicae ponunt aliqui, nempe docentem et utentem. Voluerunt dicere eam, quae docetur et qua utimur; *cur non etiam discentem?* At hae neque verae species neque partes logicae sunt. Nam manente utrobique eodem subiecto, tantum quaedam passiones suae praedicantur de ipso, quales innumerae esse possunt. Huiusmodi divisiones non sunt essentiales, sed accidentales et futiles. <…> Melius alii faciunt, qui dividunt logicam in naturalem et artificiosam.«

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), u uvodu »De logica«, p. 5, pri čem je izostavljen upit: »cur non etiam discentem?«

S druge strane, Vrančić i u *Logici* i u *Novoj logici* prihvaća podjelu na *logica naturalis* i *logica artificiosa*, koju je ranije izložio Jacopo Zabarella u raspravi *De natura logicae*, prvoj u sklopu svojih *Opera logica* (1578). Usp. Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici« (1988), p. 26.

[25] De Dominis ovdje upozorava Vrančića da na latinskom radije treba reći »quam docemur« nego »quae docetur«. Dok se Šibenčanin u *Logici* poslužio obim izričajima na istoj stranici, u *Novoj logici* na obim mjestima stoji »quam docemur«, što znači da je Vrančić usvojio de Dominisov osmi prigovor.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 7: »Voluerunt dicere eam [= logicam] *quae docetur* et qua utimur. <…> Eadem logica, rhetorica et grammatica est, *quam* in scholis pueri *docemur* seu discimus, et ea, qua postea in foro, senatu aliisque locis et temporibus utimur.«

Usp. *Logica nova* (1616), p. 5: »Voluerunt dicere eam [= logicam] *quam docemur* et qua utimur. <…> Eadem enim logica, rhetorica et grammatica est, *quam* in scholis pueri *docemur* seu discimus, et ea, qua postea in foro, senatu aliisque locis et temporibus utimur.«

Izričaje na koje se odnosi de Dominisov prigovor kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

bonus syllogismus, et talis est tota logica, quae proprie dicitur logica.[26] Utens vero est, quando in singulis scientiis, beneficio illorum praeceptorum, bene syllogizamus, et tunc non est amplius logica, sed vel physica vel mathematica vel metaphysica vel theologia vel ethica etc.

Ita et rhetorica alia est docens alia utens, sicut alius est rhetor, id est qui tractat praecepta oratoria, alius orator: is enim plurimum differt a rhetore.

In scholis discimus quidem logicam, rhetoricam, grammaticam, sed in foro postea non tractamus eadem praecepta logica, rhetorica, grammatica, sed vel philosophamur vel declamamus eloquendo, persuadendo, laudando, accusando etc. et loquimur congruenter. Et aliud est docere quomodo fiat bona securis, aliud vero uti in caeduis silvis bona securi. Et aliud est docere quomodo sit equus ad bellum instruendus, aliud vero equo instructo uti.[27]

Episcopus

Non sit Latine a me dictum: *logica quae docetur*, nec laboremus circa vocabula: *et aliud sit docere, quomodo fiat bona securis, aliud vero uti bona securi; et aliud instruere equum, aliud uti equo*.[28] At non potest inde inferri illas esse duas secures et duos equos, sed est eadem una securis et idem equus. Ita dico *esse eandem logicam, rhetoricam et grammaticam, et quae in scholis docetur et qua in foro utimur*,[29] et consequenter non esse duas species logicae sed unam. Alioquin et grammaticam [et] rhetoricam in docentem et utentem dividere deberemus, et sic duas grammaticas et duas rhetoricas haberemus, quod nemo hactenus dixit.

Articulus IX.

Archiepiscopus

Quid si nesciat philosophus, quae sit rei definitio, quae partes, quae species,

---

[26] Ovo je jedino mjesto gdje de Dominis u prigovorima upućuje na *proprium* logike: unutar nje se predaju ili izlažu pravila, a s pomoću tih pravila može se, primjerice, naučiti kako treba sastaviti valjan silogizam. To je dakle mjesto gdje je Rabljanin najbliže Šibenčaninovoj osnovnoj nakani – samoizgradnji logike.

[27] Sjekira (*securis*) i konj (*equus*) Vrančićevi su primjeri, koje je uveo u uvodu svoje *Logike* i zadržao ih u *Novoj logici* da bi osporio razlikovanje *logica docens* – *logica utens*. Vidi bilješku 4.

[28] Navode iz de Dominisova prigovora u Vrančićevu odgovoru kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

[29] Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 7. Vrančićev samonavod iz *Logike* kosopisom istaknuo Ivica Martinović. Vidi i bilješku 25.

quae proprietates?[30] Danda ergo sunt instrumenta, quibus haec ignota possit cognoscere et inde probare. Nam si nescit, neque poterit probare ita esse, quod nescit quid sit.[31] Logica vero debet subministrare instrumenta, quibus ducamur in cognitionem rei ignotae.[32]

Episcopus

Ego non possum dare alia instrumenta praeter ista tria. Et |[52] haec quidem talia, quibus philosophus earum rerum, quae sibi bene sunt cognitae, aliis, quibus sunt ignotae, notitiam tradat. Ideo aveo scire a Dominatione Vestra Reverendissima quae sint illa instrumenta logica, quibus philosophus rem sibi ignotam definire et in partes vel species suas deducere atque eius proprietates scire possit. Huiusmodi instrumenta magno profecto pretio comparanda iudico.

Articulus X.

Archiepiscopus

Sola definitio nominalis[33] intelligitur a Cicerone sive explicatio rei seu positio thematis.

---

[30] De Dominis ovdje upućuje prigovor Vrančićevu opisu filozofova rada, o čem usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 12: »Ita et philosophus primo rei, de qua agit, naturam describit, et species partesque eius enumerat; postea, si oportet, ea quae asseruit argumentis devincit.«

Vidi i Verantius, *Logica nova* (1616), p. 7, s manjim promjenama u tekstu.

[31] De Dominis ovdje upozorava Vrančića na glasovito mjesto iz Platonova *Menona*.

Usp. Platon, *Menon*, preveo i priredio Filip Grgić (Zagreb: KruZak, 1997), p. 39:

»Menon: A na koji ćeš način, Sokrate, istraživati ono za što uopće ne znaš što je?«

[32] Logika u službi znanstvenoga istraživanja (*in cognitionem rei ignotae*), a ne logika na putu vlastite samoizgradnje – to je pristup koji je de Dominis već primijenio u svojoj tiskanoj optičkoj raspravi: Marcus Antonius de Dominis, *De radiis visus et lucis in vitris perspectivis et iride tractatus* (Venetiis: Apud Thomam Baglionum, 1611), gdje je ponudio teoriju dalekozora i objašnjenje dúge.

Usp. Ivica Martinović, »Optička rasprava Marka Antuna de Dominisa: geneza, metodologija, značenje«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 28 (2002), pp. 67–145.

[33] De Dominis prigovora Vrančićevu izlaganju o dvjema vrstama definicije.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 23; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 13:

»Species definitionis aliqui duas ponunt: unam quidem vocant nominis, alteram rei. Definitio nominis seu potius dictionis interpretatio, sicuti et divisio aequivocorum, quam magis proprie distinctionem vocare possumus, licet sint ordine primae in doctrina, magis tamen ad grammaticos pertinent quam ad philosophos. Hi enim res scrutantur, illi vocabula, attamen logicus utrisque sua instrumenta commodat.«

Episcopus

Definitio nominalis et explicatio rei sunt diversa. Cicero autem hoc loco aperte de definitione rei et non nominis loquitur.[34]

Articulus XI.

Archiepiscopus

Nonne est artis dialecticae ostendere loca seu argumentorum sedes? At huc pertinet inventio.[35]

Episcopus

Verum est, logica ostendit loca seu sedes argumentorum. At philosophus quaerit in eis argumenta sibi necessaria, sicut venator in lustris quaerit feras, quas quandoque invenit quandoque autem non invenit.[36]

Articulus XII.

Archiepiscopus

Methodus non consistit in divisione,[37] sed in ipsa tractatione, ut in specula-

---

[34] Usp. Cicero, *Topica*, [26]: »Definitionum autem duo genera prima: unum earum rerum quae sunt, alterum earum quae intelleguntur.«

Dostupno na mrežnoj stranici *The Latin Library*,

http://www.thelatinlibrary.com/cicero/topica.shtml (pristupljeno 9. 10. 2016.).

[35] De Dominis ovdje prigovara Vrančiću kako razumijeva *inventio*, tvrdeći da i *inventio* treba ubrojiti u *loca argumentorum*.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 9:

»Inventio et iudicium non sunt partes distinctae ipsius logicae, uti quidam volunt, neque potest de illis separatim agi, sed [sunt] magis facultates seu operationes memoriae et intellectus nostri, quae logicis praeceptis mirifice adiuvantur. Etenim logica primum loca ostendit, in quibus, quid sit de quacunque re dicendum, quaeri ac inveniri possit; deinde leges praescribit, quibus, an bene vel male dictum sit, diiudicari ac discerni possit.«

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), p. 6, s izmjenom *diiudicari* → *iudicari*.

[36] Vrančić uzvraća de Dominisu razlikovanjem između logičke potpore istraživanju i njegova ishoda: lovac, koji u brlogu traži zvijer, ondje je ponekad nađe, a ponekad i ne!

[37] Ovim se prigovorom de Dominis još jednom suprotstavlja Vrančićevu razumijevanju metode kao podjele.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 10:

»Numerant alii resolutionem alii methodum inter caetera membra logicae. At mea sententia, methodus nihil aliud est quam bene ordinata divisio, quae tunc dicitur resolutiva, quum subiectum, si genus sit in suas species, si vero totum in suas partes, dividitur.«

→

tivis tractantur principia rei prius, deinde ipsa res; in practicis proponitur initio finis, deinde indagantur media, et haec est duplex analysis.[38]

Episcopus

Id quod sentio de methodo iam dixi.[39] Quid differat tractatio a methodo et dispositione orationis nescio. Sit duplex analysis, attamen necessario opposita compositio datur. |[53]

Articulus XIII.

Archiepiscopus

Est aequivocatio a logica utente ad docentem. Vera logica est sola docens, utens vero indiget positione.[40]

Episcopus

Si sola logica docens est vera logica, cur mihi vitio vertitur, quod reprehenderim illos, qui duas species faciunt logicae?[41]

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), p. 6, s manjim izmjenama.

Vidi bilješku 20.

[38] O dvostrukoj raščlambi (*duplex analysis*), pri čem de Dominis razlikuje postupak u spekulativnim disciplinama od postupka u praktičnim, usp. Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici« (1988), p. 22.

[39] Vidi bilješku 37.

K tomu usp. [Verantius], *Logica* (1608), f_{l}. 36v:

»Divisionis synonyma: methodus, distinctio, distributio, dispositio, enumeratio, partitio, ordinatio, resolutio, compositio, differentia etc.«

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), u poglavlju »De divisionibus«, p. 37, s proširenim popisom istoznačnica:

»Divisionis synonyma: methodus, distinctio, distributio, dispositio, differentia, dispensatio, discretio, separatio, enumeratio, partitio, ordinatio, resolutio, compositio, compilatio etc.«

[40] Nakon »Articulus VIII«, de Dominis se, pod novim vidikom, još jednom osvrće na razlikovanje *logica docens – logica utens*, pri čem zauzima stav o *logica docens* kao istinskoj logici, očito pod utjecajem Jacopa Zabarelle.

Prikaz temeljnih Zabarellinih gledišta o logici vidi u: Kovač, »Faust Vrančić i aristotelizam u logici« (1988), pp. 23–24.

[41] Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 7; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 5, također i bilješku 24. Vidi i Vrančićev odgovor na de Dominisov »Articulus VIII«.

Articulus XIIII.

Archiepiscopus

Coeli moventur, *Terra quiescit*, sunt enuntiationes et tamen non sunt partes aut divisionis aut definitionis.[42]

Episcopus

Motus coelo, quies autem Terrae sunt proprietates naturales,[43] congenitae eis et inseparabiles. Ideoque necessario ingrediuntur in eorum definitiones perfectas et sic istae enuntiationes sunt partes definitionum coeli et terrae.

---

[42] Smislivši dva iskaza koji izrijekom nisu uključeni u Vrančićevu definiciju zemlje kao elementa, »Nebesa se kreću« i »Zemlja miruje«, de Dominis prigovora Vrančiću da je u tu definiciju uključio tvrdnje koje tek treba dokazati, a napose cilja na šesti predikament: »Zemlja je smještena u središte svijeta.«

Usp. definiciju zemlje kao elementa u: [Verantius], *Logica* (1608), f_1. 27v (sl. 4):

»Definitio substantiae individuae.

Terra: 1. est, 2. unum ex quatuor elementis, 3. siccum, 3. inter reliqua maxime densum, 3. ideoque gravissimum, 4. licet minimum, 6. in centro mundi positum, 8. maiori ex parte ab aquis tectum, 9. a Deo Optimo Maximo, 5. in principio una cum coelo conditum, 10. ad variarum animantium, in primis autem hominum habitationem, 7. pro quorum sustentatione herbas fructusque diversos multaque alia producit.«

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), p. 17, s promijenjenim naslovom »Definitio physica individui«, ali s istim tekstom definicije.

O Vrančićevoj definiciji zemlje kao elementa usp. Kovač, »Logika Fausta Vrančića« (1984), pp. 41–42; Žarko Dadić, »Faust Vrančić: Život i prirodoznanstveni rad«, nepaginirani pogovor u pretisku: Faustus Verantius Sicenus, *Machinae novae* (Zagreb: Novi liber; Šibenik: Knjižnica »Juraj Šižgorić«, 1993), p. [3]; Žarko Dadić, *Hrvati i egzaktne znanosti u osvitu novovjekovlja* (Zagreb: Naprijed, 1994), u poglavlju »Tehničke koncepcije Fausta Vrančića«, pp. 124–134, na p. 128; Martinović, »Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća« (2000), pp. 111–112; Ivica Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* (Split: Filozofski fakultet, 2011), u poglavlju »Marko Antun de Dominis«, pp. 106–112, na pp. 110–112, 127–128.

[43] Vrančić ovdje zastupa aristotelovsku sliku svijeta, dakako uz posredovanje visoke skolastike.

Usp. primjerice Thomas Aquinas, *Quaestiones disputatae de potentia*, Quaestio 5, Articulus 5: Quinto quaeritur utrum motus caeli quandoque deficiat.

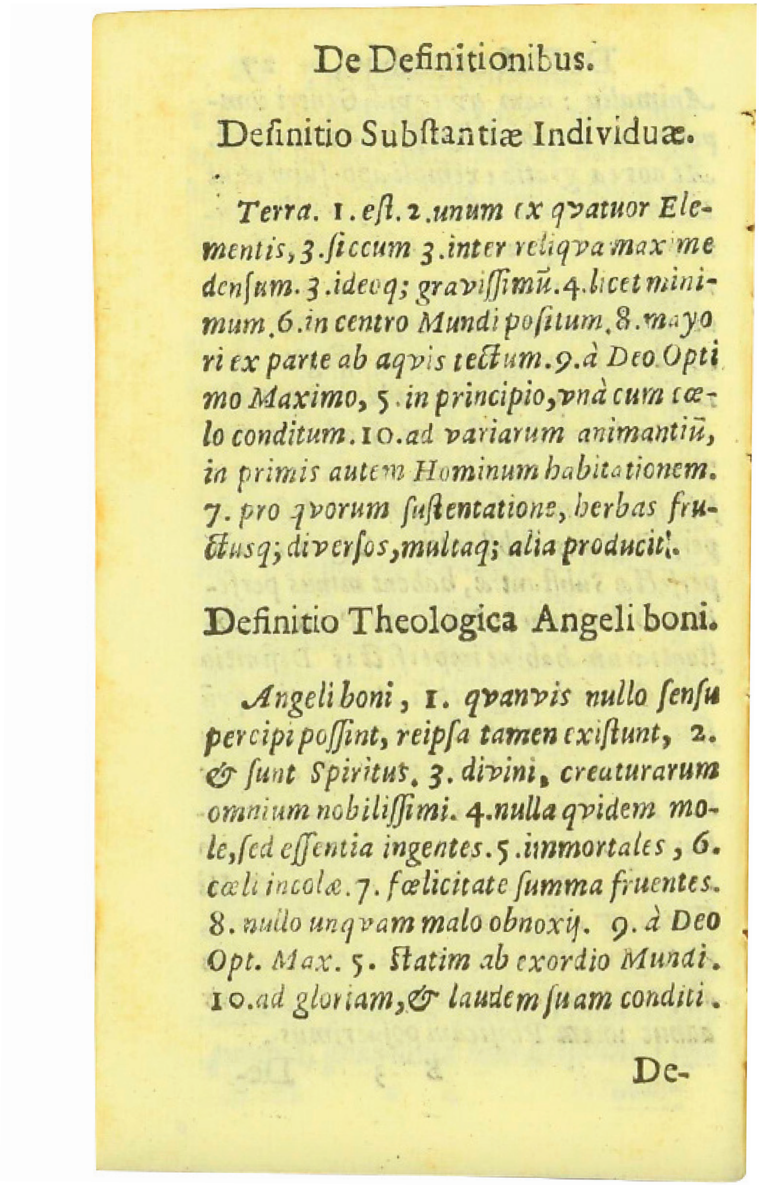

De Definitionibus.

Definitio Subſtantiæ Individuæ.

Terra. 1. *eſt.* 2. *unum ex qvatuor Elementis,* 3. *ſiccum* 3. *inter reliqva max me denſum.* 3. *ideoq; graviſſimũ.* 4. *licet minimum,* 6. *in centro Mundi poſitum,* 8. *mayori ex parte ab aqvis tectum.* 9. *à Deo Optimo Maximo,* 5. *in principio, vnà cum cœlo conditum.* 10. *ad variarum animantiũ, in primis autem Hominum habitationem.* 7. *pro qvorum ſuſtentatione, herbas fructusq; diverſos, multaq; alia producit.*

Definitio Theologica Angeli boni.

Angeli boni, 1. *qvanvis nullo ſenſu percipi poſſint, reipſa tamen exiſtunt,* 2. *& ſunt Spiritus,* 3. *divini, creaturarum omnium nobiliſſimi.* 4. *nulla qvidem mole, ſed eſſentia ingentes.* 5. *immortales,* 6. *cœli incolæ.* 7. *fœlicitate ſumma fruentes.* 8. *nullo unqvam malo obnoxij.* 9. *à Deo Opt. Max.* 5. *ſtatim ab exordio Mundi.* 10. *ad gloriam, & laudem ſuam conditi.*

De-

Slika 4. Vrančićeva definicija zemlje kao elementa u *Logici*: predmet značajnog de Dominisova prigovora. Yustus Verax Sicenus, *Logica suis ipsius instrumentis formata* (Venetiis: Apud Ioannem de Albertis, 1608), f. 27v. S dopuštenjem rimske knjižnice Alessandrine.

Articulus XV.

Archiepiscopus

Syllogismus solus est verum et totum subiectum logicae,[44] quia logica debet regere et securum reddere intellectum humanum, ne erret in indagine, dum ex cognitis infert incognitum.

Intellectus porro non eget directione in simplici apprehensione, neque in compositione aut divisione, sed in solo discursu. Quum si quid tractat logica de terminis, de enuntiationibus et propositionibus ac definitionibus, omnia tractat in gratiam syllogismi.

Et nunquam logicus aut definit aut dividit nisi ut inde formet syllogismum, id est ut doceat quomodo syllogismus debeat fieri bonus et tutus, qui concludat, nec decipiat sive ratione formae sive ratione materiae.

Episcopus

Superius Dominatio Vestra Reverendissima Articulo 1 dicit, quod logica tradat unum vel plura instrumenta. Eodem Articulo dicit definitionem, divisionem, argumentationem esse haec instrumenta. |[54] Deinde Articulo 4 dicit argumentationem esse praecipuum et fortasse solum instrumentum scientiarum, articulo 6 methodum esse unum ex instrumentis, articulo vero 9 dicit esse plura instrumenta, quibus philosophus ex notis ignota cognoscat. Hic autem asserit *syllogismum solum esse verum et totum subiectum logicae*. Et sic non possum assequi, quid omnino sentiat de methodo, de argumentatione, de syllogismo, de logica, de subiecto ac instrumentis eius.[45]

---

[44] Tom se tvrdnjom de Dominis suprotstavlja kako Vrančićevu razumijevanju silogizma kao tek jednog od četiriju oblika dokazivanja (*argumentatio*), tako i Vrančićevoj trodiobi logike po oruđima.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), f$_2$. 31r–31v:

»Altera autem [argumentorum divisio] sumitur a forma ipsorum, quae est quadruplex. Argumentorum enim aliud est syllogismus, aliud enthymema, aliud inductio, aliud exemplum. <…>

4. Syllogismus autem est praecipua et perfectissima forma argumentationis seu ratiocinationis, qua, secundum certas figuras et modos rite disposita, ex notis et concessis ignota seu non concessa demonstrantur et evincuntur.«

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), p. 44, s drugačijom stilizacijom: »Argumentationum enim alia forma est syllogismus, alia enthymema, alia inductio, alia exemplum.«

[45] Za razliku od ostalih odgovora Vrančić ovdje ne odgovara samo na de Dominisov prigovor upućen u »Articulus XV« nego pokušava dati sintetički odgovor na pet de Dominisovih prigovora (I, IV, VI, IX, XV): »jer ne mogu slijediti što [de Dominis] uopće misli o metodi, o argumentaciji, o silogizmu, o logici te o njezinu podmetu i oruđima.«

Navode iz de Dominisovih prigovora u Vrančićevu odgovoru kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

Secundo, dicit quod logica dirigit intellectum nostrum, non quidem in consideratione terminorum, enuntiationum aut definitionum et divisionum, quia in iis non indiget directione, sed in solo discursu, hoc est ut ipsa intelligit syllogismo, *in cuius gratiam omnia ista tractantur*. At ego vellem scire, quomodo intellectus ista bene tractare possit sine directione. Cur logici in iis omnibus enucleandis tantum laborent, si etiam alogis sunt pervia? Et si sunt principia seu partes, ex quibus formatur syllogismus, propter quem omnia ista tractantur, qua ratione indiget intellectus discursu, ut bonum inde formet syllogismum, non indiget autem discursu, ut cognoscat has eius partes? Itaque vanus erat Socrates, qui bene dividentem adeo suspiciebat? Falsum est illud tritum in scholis dictum: *Qui bene distinguit, bene docet*?

Tertio, dicit *logicum nunquam definire aut dividere nisi ut inde formet syllogismum*. At ego ipse in hac logica plures posui definitiones et divisiones, nec tamen ullum ex iis formavi syllogismum; et hoc idem faciunt reliqui logici. Sed et philosophi naturales, morales, medici et aliarum facultatum doctores multas et definitiones et divisiones in suis tractatibus ponunt neque tamen ex iis deinde syllogismos formant. Nam syllogismis tunc saltem utuntur, quando contraria aliqua opinio seu obiectio, tacita vel expressa, exsurgit, ut eam ratione data evertant. Quid enim opus est concertatione syllogistica, ubi nemo est, qui se opponat? At in tradenda scientia perpetuus est usus definitionum ac divisionum, uti iam diximus.[46]

Articulus XVI.

Archiepiscopus

Philosophus ex proprietatibus colligit per discursum naturam |[55] rei. Ea enim per se est ignota neque innotescit initio, nisi post indagines mediante discursu.[47]

---

[46] O trajnoj uporabi definicija i divizija u logici Vrančić je izlagao u uvodu svoje *Logike* i ponovo u uvodu svoje *Nove logike*.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 8; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 5: »Haec [= Definitio, divisio et argumentatio] sunt tria illa instrumenta, quibus omne genus disserendi seu omnis ratio docendi continetur.«

Drugačije izrečeno, [Verantius], *Logica* (1608), p. 11: »Ii videant, quaeso, quomodo argumentabuntur, nisi prius aliquam positionem statuant, de qua sit disceptandum. At omnis eiusmodi positio seu enuntiatio est pars definitionis aut divisionis.«

Usp. i Verantius, *Logica nova* (1616), p. 7.

[47] De Dominis prigovara Vrančiću zbog njegova opisa kako filozof pristupa naravi stvari koju proučava: prvo opisuje narav, potom nabraja njezine vrste i dijelove, napokon dokazuje prije izložene tvrdnje ako je potrebno. Rabljanin je uvjeren da se narav stvari ne poznaje na početku nego se spoznaje »poslije istraživanjā posredstvom rasprave«. Na ovom se mjestu →

Episcopus

Ego hoc loco non disputo, qua ratione philosophus naturam rerum sibi ignotarum indagare debeat. Sed ostendo modum, quo sibi iam cognita aliis, qui ea non cognoscunt, commode nota facere possit.[48]

Articulus XVII.

Archiepiscopus

Grammatica, rhetorica, arithmetica practica, architectura et infinitae similes artes – omnes sunt orationes docentes. Ergo omnes istae erunt subiectum logicae?[49]

Episcopus

Etiam omnes, quatenus docentur et discuntur. Nam sicuti quicquid cuditur subicitur maleo, ita quicquid sermone vel scripto docetur est subiectum logicae. Et ideo qui vult bene docere quancunque facultatem, opus est ut praeceptis logicis sit imbutus. Hinc fit quod multi grammatici, iuristae et alii male doceant, quia illis carent.[50]

---

možda ponajbolje očituje razlika između njihovih pristupa – pristupa logičara Vrančića i pristupa znanstvenika/filozofa de Dominisa.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), pp. 11–12:

»Nam quemadmodum orator in primis narrationem facit, deinde eam, ubi dubia esse videtur, rationibus et testimoniis confirmat, ita et philosophus primo rei, de qua agit, naturam describit et species partesque eius enumerat; postea, si oportet, ea quae asseruit argumentis devincit.«

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), p. 7.

[48] Vrančić uzvraća de Dominisu da je htio pokazati kako filozof ono što mu je već znano – a to je narav stvari – može na prikladan način učiniti poznatim onima koji tu narav ne znaju. Šibenčanin izrijekom upozorava Rabljanina da »na ovom mjestu« (*hoc loco*) posao filozofa opisuje iz perspektive naučavajuće logike, a ne iz perspektive istraživanja nepoznatoga.

[49] Ovim prigovorom de Dominis propituje Vrančićevu tvrdnju da je svaki govor poučnoga karaktera (*oratio docens*) »primjeren podmet logike« (*subiectum adaequatum logicae*).

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 12; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 7: »Nos autem dicimus orationem docentem esse subiectum adaequatum logicae, et eandem orationem ponimus pro genere harum trium partium seu instrumentorum logicae.«

[50] Vrančić među nužne korisnike logike ubraja pravnike, nakon što je de Dominis u svom prigovoru stavio u prvi plan gramatiku, retoriku, praktičnu matematiku i arhitekturu.

Articulus XVIII.

Archiepiscopus

Logica non docet docere,[51] sed docet ratiocinari et, secundum multos, docet etiam dividere, definire etc. Et si doceret docere, nihil aliud traderet nisi praecepta methodi, nec serviret nisi doctoribus et tamen servit etiam tyronibus, dum procedunt proprio marte in rerum cognitionem, et saepe mediante logica fecerunt discipuli plurimum negotii suis magistris in scientiis.

Episcopus

Si logica docet ratiocinari, dividere, definire, enuntiare, quo fit ut non doceat docere? Quo enim alio modo docemus nisi enuntiando, definiendo, dividendo, ratiocinando? Et si methodus docet docere, quomodo non etiam logica doceat docere, quum methodus sit unum ex suis instrumentis, uti Dominatio Vestra Reve-|[56]rendissima fatetur Articulo 6. Si tam apertae rationes non sufficiunt, addam auctoritatem Soarez [→ Suárez], qui idem dicit quod ego: *Disp. 1*,

---

[51] Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 12: »Docet enim logica, quomodo sit docendum, id est omnibus doctoribus in quacunque facultate modum ostendit seu dat formam sensate et solide disserendi; ipsae autem facultates singulae suas materias subministrant.«

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), p. 7, s pridodanom uputnicom na dva izvora u *Novoj logici*:

»Docet enim logica, quomodo sit docendum, uti Plato in *Sophista* ait, et Suarez in sua *Metaphysica Disputatione 1*, *Sect. 5*, *num. 36*, *37*. Id est, omnibus doctoribus in quacunque facultate modum ostendit seu dat formam sensate et solide disserendi; ipsae autem facultates singulae suas materias subministrant.«

Umjesto *num. 36*, *37* treba ispraviti: *num 35*. Usp. Franciscus Suárez, *Metaphysicarum disputationum, in quibus et universa naturalis theologia ordinate traditur, et quaestiones omnes ad duodecim Aristotelis libros pertinentes accurate disputantur, tomus prior*, cum quinque indicibus (Venetiis: Apud Io. Baptistam Colosinum, 1605), »Disputatio I. De natura primae philosophiae seu metaphysicae«, pp. 2–47; »Sectio V. Utrum metaphysica sit perfectissima scientia speculativa veraque sapientia«, pp. 27–39, na p. 35b, n. XXXV:

»Quod si alicui scientiae haec proprietas attribui potest, certe potius dialecticae esset tribuenda; nam *illa docet discere et docet docere*, ergo aptior illa est ad docendum quam omnis alia. Atque ita Plato hoc munus dialecticae accommodat *in Dialogo de ente vel Sophista* et ideo ibidem et *7. lib. de Repub.* eam praefert omnibus scientiis.« Kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

Nadalje u bilješkama: Suárez, *Metaphysicae disputationes* (1605).

Usp. Emmanuel J. Bauer, »Francisco Suárez (1548–1617): Scholasticism after Humanism«, u: Paul Richard Blum (ed.), *Philosophers of the Renaissance* (Washington, D.C.: The Catholic University Press, 2010), pp. 236–255, osobito u poglavlju »Suárez's Metaphysics: The Innovative Element in Methodology and Structure«, pp. 241–246.

Sect. 5, *num. 36 et 37*.[52] Quomodo autem serviat logica tam discentibus quam docentibus, iam diximus.[53]

Articulus XIX.

Archiepiscopus

Definitio perfecta unica constat propositione seu enuntiatione, non ergo pluribus constat.[54]

Episcopus

Clarum est unum non esse plura. At inde nihil concluditur. Addenda erat ratio huic assertioni[55], deinde refellendae erant meae de hac re probationes, quae sunt in contextu. Verum sua haec sententia non solum contra me est, qui longas definitiones facio,[56] sed etiam contra ipsum Aristotelem, qui dicit definitionem constare ex genere et differentia, hoc est ex duobus praedicatis.[57] Duo autem

---

[52] Vidi bilješku 51. Ovdje Vrančić prvi put upućuje na: Suárez, *Metaphysicae disputationes* (1605), *Disputatio I., Sectio V.*, ali ponovo s netočnim brojem: umjesto 36 i 37 treba ispraviti: 35.

[53] Usp. [Verantius], *Logica* (1608), pp. 7–8; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 5. Vrančićeva gledišta o tom pitanju vidi u bilješci 21.

[54] Na dvama mjestima u poglavlju »De definitionibus« Vrančić spominje »najsavršeniju definiciju« (*definitio perfectissima*).

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 23; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 13: »Partes definitionis perfectissimae (ea autem est substantiarum perfectissimarum) sunt ipsa decem praedicamenta.«

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), f_1. 27r:

»Hae decem quaestiones seu haec decem praedicamenta sunt loca, uti diximus, perfectissimarum definitionum et deserviunt perfectissimis substantiis. Nam minus perfectae substantiae habent minus perfectas definitiones. Ita etiam partes substantiarum habent imperfectas definitiones et tanto magis ipsa accidentia, quum sint quaedam imperfecta entia ideoque pauciora praedicata habebunt.« Usp. i Verantius, *Logica nova* (1616), p. 16, s jednom dodanom riječi.

Vidi i likovni prikaz predikamenata na crtežu pauna: [Verantius], *Logica* (1608), p. 4 (sl. 3); Verantius, *Logica nova* (1616), na naslovnici (sl. 2).

[55] corr. ex *assertiori*

[56] Usp. devet Vrančićevih primjera definicije u: [Verantius], *Logica* (1608), ff_1. 27r–30r; Verantius, *Logica nova* (1616), pp. 17–20. Primjerice, definicija zemlje kao elementa ima 12 stavaka ili izreka, definicija upale pluća (*peripneumonia*) kao bolesti devet, definicija omana (*helenium, enula campana*) kao biljke ljekovite za plućne bolesnike dvanaest, a definicija Didone kao možebitne povijesne osobe devet.

[57] Usp. Aristoteles, *Metaphysica* VII, 12; 1037b29–30. Vidi *Aristotelis Opera*, Volumen tertium: Aristoteles Latine interpretibus variis (Berolini: Academia Regia Borusica / Apud →

praedicata duas propositiones simplices faciunt. Nam enuntiatio simplex uno subiecto et uno praedicato subsistit, uti iam diximus.[58]

Articulus XX.

Archiepiscopus

Terminus pluralis et singularis sunt tantum grammaticorum.[59] Nam in logica sunt universalis et particularis et singularis, qui est de solo certo individuo. Universalis vero et particularis potest esse tam in numero singulari quam in numero plurali, ut: *Omnis homo est animal*, et: *Omnes homines sunt animalia*. Ita: *Aliquis homo est prudens*, et: *Aliqui homines sunt prudentes*. *Currit* et *fugit* non sunt individuum, ut si dicas: *omnis fugiens currit*, *omnis timidus fugit*.

Episcopus

Grammatici Latini habent duos numeros, Graeci vero tres. Ita boni quoque logici debent habere tres, ut clare et distincte loquantur. Apud grammaticos *animal* et *homo*, *currit* et *fugit* semper sunt numeri singularis, apud logicos vero quandoque sunt numeri universalis quandoque singularis. Et signo |[57] apposito cognoscuntur cuius sint quantitatis. Hac ratione: *Omne animal currit* et *Omnis homo fugit* sunt termini universales. Item *hoc animal currit* et *iste homo fugit* sunt termini singulares.

Vicissim: *animalia*, *homines*, *currunt*, *fugiunt* – apud grammaticos Latinos sunt semper numeri pluralis, quia non habent grammatici numerum universalem separatum a plurali. Apud bonos autem logicos aliud est universale, aliud vero plurale. Nam dicere: *Omnia animalia et omnes homines currunt*, est universale. Dicere autem: *Multa animalia fugiunt*, vel: *Pauci homines currunt*, nos putamus magis apposite dici plurale quam particulare. Uti vos loquimini: non enim agitur hic de partibus neque de particularibus, sed de pluribus, multis et

---

Georgium Reimerum, 1831), p. 508a: »Nihil enim aliud in definitione est nisi (quod primum dicitur) genus et differentiae.«

[58] Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 16; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 9: »Id [= enuntiatio simplex] fit cum uni subiecto unum praedicatum adnectitur.«

[59] De Dominis prigovara Vrančiću zbog podjele iskazā po kolikoći, točnije zbog uvođenja množinskoga iskaza (*enuntiatio pluralis*).

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 17; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 10:

»[Species enuntiatiorum] Secundum quantitatem vero tres: alia namque est enuntiatio universalis, alia pluralis, alia singularis.«

paucis.[60] Hic iterum habet locum illa Platonis admonitio,[61] ne vocabula tantum sectemur, sed in res ipsas intendamus, et sic eis verba accommodemus.

Articulus XXI.

Archiepiscopus

1. *Nihil agendo nugantur*.[62] Hoc erat probandum et ostendendum, quare nugantur.

2. Nomen et verbum, ut sunt partes orationis, *spectant ad grammaticum*; quatenus vero sunt partes enuntiationis, spectant ad logicum.[63]

Episcopus

1. Manifestum est omnem terminum aut mente sola concipi aut voce aut scripto exprimi. At haec divisio et consideratio non solum terminis, sed et enuntiationibus et definitionibus et caeteris omnibus logicis instrumentis, quin et grammaticis et rhetoricis applicari potest, quod tamen puerile esset, ideoque minime fit; quia diversas species differentiae essentiales faciunt, et non accidentales, multo minus communes multis et non earum propriae. Hoc idem diximus de logica utente et docente.

---

[60] Ovdje Vrančić obrazlaže zašto je prikladnije koristiti nazivak *enuntiatio pluralis* umjesto ustaljenoga *enuntiatio particularis*.

[61] Usp. treću Platonovu izreku u *mottu* Vrančićeve *Logike*: [Verantius], *Logica* (1608), p. 6; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 3.

[62] De Dominisov se prigovor odnosi na završni odlomak poglavlja »De terminis«, u kojem je Vrančić ustvrdio da su termini »vlastita, jedina i prva počela logičarā«, a suprotstavio se podjeli terminā na mentalne, govorne i pisane, kao i sličnim podjelama. Nadbiskup potiče biskupa čanadskoga da to svoje suprotstavljanje obrazloži.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 15; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 9:

»Ii, qui dividunt terminos in mentalem, vocalem et scriptum, et multis aliis modis similibus, *nihil agendo nugantur*. Qui vero altius incipiunt et de sono ac voce vel de nomine ac verbo tractant, in rem alienam involant. Manifestum enim est, tractationem de voce et sono ad physicum, de nomine autem et verbo ad grammaticum spectare; terminos autem esse propria, sola ac prima logicorum elementa.«

Vrančićev izričaj s pomoću kojega je de Dominis oblikovao svoj prigovor kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

[63] De Dominis prigovara Vrančiću što je raspravljanje o imenici i glagolu dodijelio isključivo gramatičaru, a Vrančić mu odgovara da je primjerenije logičaru iskaz razdijeliti na termine.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 15; Verantius, *Logica nova* (1616), p. 9: »Manifestum enim est, tractationem <…> de nomine autem et verbo *ad grammaticum spectare*; <…>«.

Vrančićev izričaj s pomoću kojega je de Dominis oblikovao svoj prigovor istaknuo kosopisom Ivica Martinović.

2. Bene dicit Dominatio Vestra Reverendissima quod nomen et verbum sunt partes orationis et quod ad grammaticum spectent. Et ideo enuntiationes suas logici magis apte in terminos dividunt, nec indigent nomine ac verbo. Nam si admittimus nomina et verba in scholas logicorum, necessarium profecto erit admittere etiam attributa eorum et sic incipient logici nomina quidem per casus et numeros inflectere, verba autem per modos et tempora modulari. |[58]

Articulus XXII.

Archiepiscopus

Enuntiatio non bene definitur, quod sit oratio brevissima.[64]

Primo, quia potest esse etiam satis longa, ut si dicas: *Quicquid in sua essentia necessario includit sensum ac motum, debet connumerari inter animalia quae vivunt* est una et vera ac perfecta enuntiatio neque tamen est oratio brevissima.

Secundo, quia si dicas *Ego libenter caenarem* est oratio brevissima et aliquid certi indicat et tamen non est enuntiatio.

Episcopus

Hic iterum verba numeramus, ad rem vero non attendimus. Nam haec oratio, quae vocabulis redundat, re ipsa brevissima est et sic pronuntiari potest: *Quicquid sentit et movetur est animal*. Est bona, perfecta et vera enuntiatio, at non simplex; habet enim duo praedicata.[65]

---

[64] Pri oblikovanju prigovora de Dominis previđa da je Vrančić kao »najkraći govor« (*oratio brevissima*) okarakterizirao *enuntiatio logica simplex*, ali ne i *enuntiatio composita*, jer se složenom izrekom u svojoj elementarnoj *Logici* i ne bavi.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), u poglavlju »De enuntiationibus« na pp. 15–16:

»Enuntiatio logica simplex est oratio brevissima, perfecta tamen et aliquid certi indicans, ut: *Homo est rationalis.*

<…> Enuntiatio autem composita est, quae plura vel subiecta vel praedicata in se continet, id est in plures enuntiationes simplices resolvi potest, ut: *Deus mundum condidit et gubernat*. *Homines et iumenta salvabis. Si Sol est, dies est*. De hac nos nihil agemus.«

Usp. i Verantius, *Logica nova* (1616), p. 9, uz promjene u tekstu:

»Enuntiatio logica simplex est oratio docens, brevissima, perfecta tamen et aliquid certi indicans, ut: *Homo est rationalis*. *Satyri non sunt* [*rationales*].«

[65] U svom odgovoru Vrančić izrijekom tvrdi da je i složeni iskaz, u ovom primjeru iskaz s dvama predikatima, savršen.

Secunda oratio *Ego libenter caenarem* – si non est enuntiatio, quid ergo est? Nonne habet subiectum et praedicatum suum? Sed forte dicet, eam non pertinere ad philosophum. Id vero ego facile concedo. At logica non solum philosophis deservit, sed omnibus etiam aliis, qui *cum ratione loqui* volunt, uti iam diximus.[66]

Articulus XXIII.

Archiepiscopus

Cur negabat auctor de veritate et falsitate agendum logico,[67] si argumentationem ut partem logicae affert, ad hoc ut veritas et falsitas innotescat?

Episcopus

De veritate et falsitate agunt ii, qui illarum rerum quas profitentur scientiam habent, et non logici. Ut autem id efficiant et persuadeant, utuntur argumentatione, cuius modum ac formam a logicis mutuantur.

Articulus XXIV.

Archiepiscopus

De quarta figura Galeni nihil dicitur et tamen datur distincta a tribus Aristotelis.[68]

---

[66] Izričajem *cum ratione loqui* Vrančić podsjeća de Dominisa na definiciju logike koju je objavio na početku svoje *Logike*.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), p. 7: »Logica seu dialectica est ars docendi scientias, vel: est modus cum ratione loquendi.«

[67] De Dominis osporava odlomak u kojem se Vrančić suprotstavlja »preslavnoj podjeli« na istinite i neistinite iskaze i prednost daje podjeli na ‘dobre’ i ‘loše’ iskaze, koju podjelu razumijeva iz perspektive formalne valjanosti, a ne iz perspektive etičke prosudbe.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), u poglavlju »De enuntiationibus« na pp. 21–22; Verantius, *Logica nova* (1616), pp. 12–13:

»Neque tamen dignabimur locum dare aliquem illi celeberrimae divisioni, quam plerique omnes reliquarum cunctarum principem faciunt. Haec illa est, qua enuntiationes in veras et falsas partiuntur. Non enim logici, sed alterius artificis munus est investigare et cognoscere, quae vera quaeve falsa de aliqua re sit enuntiatio. Sufficit logico si cognoscat quae bona vel mala sit.«

[68] Najvjerojatniji de Dominisov izvor: *Jacobi Zabarellae Patavini opera logica*, editio secunda (Venetiis: Apud Paulum Meietum bibliopolam Patavinum, 1586), u: »Liber de quarta

→

Episcopus

Postquam Dominatio Vestra Reverendissima ita iubet, addam et quartam, in gratiam eorum qui sentibus delectantur.[69] Mihi via plana in-|[59]cedere iucundum est et sufficit prima figura, quin soli primi quattuor modi eius, ad quos caeteri omnes reducuntur.[70]

Articulus XXV.

Archiepiscopus

Non proceditur in prima figura a genere ad species, nec in tertia a specie ad genus, neque in secunda separantur species ab invicem.[71]

---

syllogismorum figura«, cc. 101–132, na cc. 103–104. Ipak, toj figuri Zabarella upućuje ozbiljne prigovore, a de Dominis ne da naslutiti što od Vrančića očekuje pri obradi četvrte figure.

[69] Vidi Vrančićevu dopunu u *Novoj logici*: Verantius, *Logica nova* (1616), u trećem odsjeku »III. De argumentationibus«, pp. 42–46, pod naslovom »Quarta figura syllogismi«, na p. 45 (sl. 5).

Dodajući odlomak o četvrtoj figuri silogizma Vrančić udovoljava de Dominisovu prigovoru, ali samo »radi onih koji se vesele trnju«, čime daje do znanja da mu je poznata tradicija koja od Averroesa preko Nifa do Zabarelle smatra četvrtu figuru neprirodnom. Usp. E. J. Ashworth, »Some Notes on the Syllogistic in the Sixteenth and Seventeenth Centuries«, *Notre Dame Journal of Formal Logic* (1970), pp. 17–33, na pp. 22–27.

[70] Vrančić upućuje na odlomak iz *Logike* koji je u *Novoj logici* dopunio i postavio prije novoga odlomka naslovljenoga »Leges quattuor modorum primae figurae«.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), f_2. 33r:

»Modi utiles et boni in prima quidem figura sunt novem, in secunda quattuor, in tertia sex, omnes undeviginti. Soli primi quattuor sunt perfecti, reliqui ad eos reducuntur. De iis exstant versus.«

Usp. Verantius, *Logica nova* (1616), p. 46:

»Modi utiles et boni in prima quidem figura numerantur novem, in secunda quattuor, in tertia sex, omnes undeviginti. Ex his soli quattuor primae figurae sunt recti, reliqui obliqui et ad superiores reducuntur; de illis igitur solis loquamur.«

[71] De Dominis ukazuje Vrančiću da nije ispravno sažeo glavna obilježja prve, druge i treće figure silogizma.

Usp. [Verantius], *Logica* (1608), f_2. 32v:

»Prima figura procedit a genere ad species, tertia a specie ad genus, secunda vero diversas species ab invicem seiungit.«

Usp. Matija Vlačić Ilirik, *Paralipomena dialectices*, preveli i priredili Josip Talanga i Filip Grgić (Zagreb: Školska knjiga, 1994), p. 11:

»Progressio in argumentando fit aut a genere ad speciem, unde prima figura oritur; aut contra, unde tertia; aut diversa distrahit, unde secunda.«

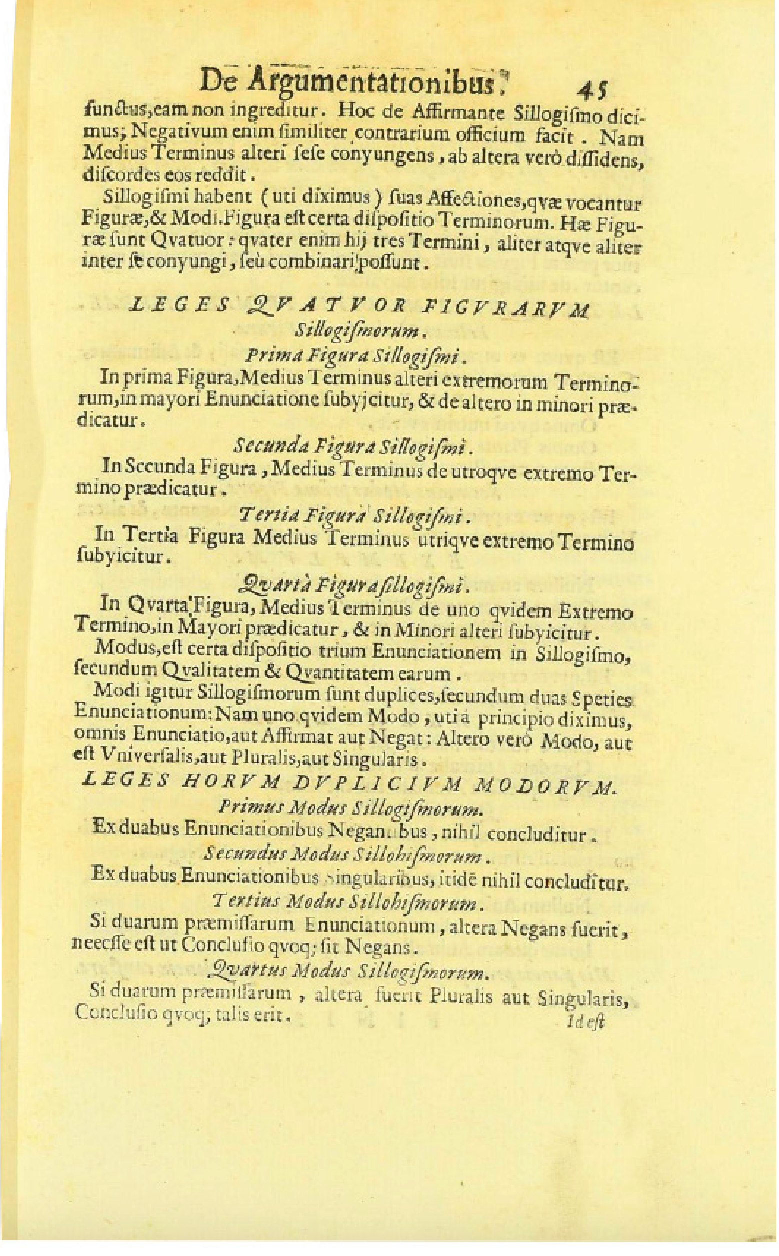

De Argumentationibus. 45

functus,eam non ingreditur. Hoc de Affirmante Sillogiſmo dicimus; Negativum enim ſimiliter contrarium officium facit. Nam Medius Terminus alteri ſeſe conyungens, ab altera verò diſſidens, diſcordes eos reddit.

Sillogiſmi habent (uti diximus) ſuas Affectiones,qvæ vocantur Figuræ,& Modi.Figura eſt certa diſpoſitio Terminorum. Hæ Figuræ ſunt Qvatuor: qvater enim hij tres Termini, aliter atqve aliter inter ſe conyungi, ſeù combinari poſſunt.

LEGES QVATVOR FIGVRARVM Sillogiſmorum.

Prima Figura Sillogiſmi.

In prima Figura,Medius Terminus alteri extremorum Terminorum,in mayori Enunciatione ſubyjcitur, & de altero in minori prædicatur.

Secunda Figura Sillogiſmi.

In Secunda Figura, Medius Terminus de utroqve extremo Termino prædicatur.

Tertia Figura Sillogiſmi.

In Tertia Figura Medius Terminus utriqve extremo Termino ſubyicitur.

Qvartà Figura ſillogiſmi.

In Qvarta Figura, Medius Terminus de uno qvidem Extremo Termino,in Mayori prædicatur, & in Minori alteri ſubyicitur.

Modus,eſt certa diſpoſitio trium Enunciationem in Sillogiſmo, ſecundum Qvalitatem & Qvantitatem earum.

Modi igitur Sillogiſmorum ſunt duplices,ſecundum duas Speties Enunciationum: Nam uno qvidem Modo, uti à principio diximus, omnis Enunciatio,aut Affirmat aut Negat: Altero verò Modo, aut eſt Vniverſalis,aut Pluralis,aut Singularis.

LEGES HORVM DVPLICIVM MODORVM.

Primus Modus Sillogiſmorum.

Ex duabus Enunciationibus Negantibus, nihil concluditur.

Secundus Modus Sillobiſmorum.

Ex duabus Enunciationibus Singularibus, itidẽ nihil concluditur.

Tertius Modus Sillobiſmorum.

Si duarum præmiſſarum Enunciationum, altera Negans fuerit, neceſſe eſt ut Concluſio qvoq; ſit Negans.

Qvartus Modus Sillogiſmorum.

Si duarum præmiſſarum, altera fuerit Pluralis aut Singularis, Concluſio qvoq; talis erit.

Id eſt

Slika 5. Odlomak o četvrtoj figuri silogizma: dopuna nakon de Dominisova prigovora. Faustus Verancius, *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita* (Venetiis: Apud Ambrosium et Bartholomaeum Dei, 1616), p. 45. S dopuštenjem rimske knjižnice Alessandrine.

Episcopus

Hic vero agnosco meum errorem. Nam spinas horrens, incidi in eas, dum clausis oculis malui ducem sequi caecum quam propius accedendo rem penitius intueri. Ideo expungo dicta.[72]

Articulus XXVI.

Archiepiscopus

Quicquid dicitur de syllogismo et argumentatione est tantum compendium eorum, quae a logicis ordinariis dicuntur, et nimium breve, neque potest instruere logicum, cum nimis multa sint dicenda de demonstratione et syllogismo scientifico, tam ratione formae quam ratione materiae,[73] et auctor profitetur se *calle magis plano ad arcem scientiarum contendentes* deducturum.[74]

Episcopus

Id quod professus sum, me praestitisse puto, quando ea quae, ut ipsa [Dominatio Vestra] asserit, nimis multa et, uti ego sentio, etiam nimis otiosa, logici ordinarii de demonstratione et aliis dicunt, rescidi, rem in compendium contraxi. Sed consentiant ipsi prius et dicant quod est medium illius eorum demonstrationis scientificae. Dent aliquot exempla ex libris Aristotelis, qui eam tot conditionibus oneravit, et sequemur eos. Fateor me quaedam faciliora a longe ostendisse, vel quia piguit itineris vel quia pedagogis, qui in iis iuniores manuducere solent, nolui minerval praeripere.

At ego Dominatio Vestra Reverendissima nimium mihi indulgentem experior, dum minora tantum vulnera summo digito tangit. Itaque expectabo validiora cauteria,[75] quibus tam haec quam reliqua quae, multorum existimatione, et plura et maiora huius nostri foetus carcinomata sunt, curentur.

FINIS

[72] Pošto je u svom odgovoru javno priznao da je tu pogriješio, Vrančić je cijelu tu rečenicu izostavio u svojoj *Novoj logici*.

[73] De Dominis sažima svoju ocjenu Vrančićeve logike tako što još jednom upozorava autora na, kako on to vidi, glavni nedostatak njegova logičkog kompendija: »jer mnogo toga još treba reći o dokazu i znanstvenom silogizmu i što se tiče forme i što se tiče materije.«

[74] U završnoj rečenici svoje ocjene de Dominis podsjeća autora na obećanje što ga je dao u predgovoru *Logike*: povesti »revne ravnijom stazom prema tvrđavi znanostī«.

Izričaj iz Vrančićeva predgovora *Logike* kosopisom istaknuo Ivica Martinović.

[75] Nakon »samo manjih rana«, kojih su se dotakli de Dominisovi prigovori, Vrančić priželjkuje i jače zahvate u tkivo »ovoga našega ploda«, kako naziva svoju *Novu logiku*, da bi izliječio njegove rane, dapače rak-rane »po mišljenju mnogih«.

Izvor: Faustus Verancius, *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita* (Venetiis: Apud Ambrosium et Bartholomaeum Dei, 1616), pp. 47–59.

Transkribirao i bilješkama popratio Ivica Martinović

R. D. Archiepiscopus [Marcus Antonius de Dominis]

Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata [cum responsionibus auctoris Fausti Verantii] (1616)

Edidit / Edited by IVICA MARTINOVIĆ

The writing “Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata” is the key link between Faust Vrančić’s two works of ‘logic minor’: his first philosophical work *Logica* (1608) and *Logica nova* (1616), his last work. He offers a dialogue between Marko Antun de Dominis and Faust Vrančić on the text of *Logica* (1608), and at the same time paves the path towards the text of *Logica nova* (1616), with which it was published.

To our current knowledge, only three copies of Vrančić’s *Logica nova* are extant: one copy is housed at the Research Library in Dubrovnik, which, according to the manuscript *ex libris*, until 1773 was among the holdings of the library of the Jesuit Collegium Ragusinum in Dubrovnik, under the shelfmark CR 20.836; the second copy is kept at the Biblioteca Universitaria Alessandrina in Rome, under the shelfmark *Miscellanea XIII b 4 3*; the third is filed at the Bibliothèque nationale de France in Paris, under the shelfmark 31556770. In transcribing the ‘dialogue’ between de Dominis and Faust Vrančić, I used the copies from the libraries of Dubrovnik and Rome. The existence of the Dubrovnik copy was already recorded in Šime Jurić’s bibliography of Croatian Neo-Latin heritage, *Croatiae scriptores Latini recentioris aetatis* (1971), and until now has been researched only by Srećko Kovač in the 1980s. Although Vrančić’s *Logica nova* (1616) is not as rare as his *Logica* (1608), of which only a single copy is extant, it falls among the *rarissima*. Vrančić’s *Logica nova* was also published without imprimatur. By doing so, Vrančić by-passed the Censorship Office of Venice and the possible enquiry about the identity of the “Most Reverend Archbishop” (*Reverendissimus Dominus Archiepiscopus*), the author of the objections to his *Logica* (1608).

The transcription of the writing “Contra logicam R. D. Episcopi C[h]anadiensis [Fausti Verantii] ab amico amice observata” was carried out according to the “Principles of the Edition,” published with my transcription of Vrančić’s *Logica* (1608).

The notes to this transcription include: (1) documentation of the references to the text of Vrančić’s *Logica* (1608), found either in de Dominis’ objections or in Vrančić’s

responses; (2) documentation of the effects of de Dominis' objections to the text of Vrančić's *Logica nova* (1616).

Key Words: Faust Vrančić / Faustus Verantius, Marko Antun de Dominis / Marcus Antonius de Dominis, Francisco Suárez; Plato, Aristotle; logic, definition, division, argumentation, fourth figure of syllogism; natural philosophy, astronomy

Acknowledgements

I would like to thank the staff of the Research Library in Dubrovnik and its head, Dr Vesna Čučić, for allowing me to recurrently examine the Dubrovnik copy of *Logica nova.*

I also gratefully ackowledge the Biblioteca Universitaria Alessandrina in Rome, and Miss Marta Kovač from the interlibrary loan department of the National and University Library in Zagreb, for her kind assistance in obtaining a digitised copy of Vrančić's *Logica nova* shortly upon my request.

Special gratitude is due to Dr Daniela Fugaro, head of Alessandrina, for her permission dated 20 January 2017 to reproduce the pages from the rare copies of *Logica* (1608) and *Logica nova* (1616) by Faust Vrančić as illustration to this transcription.